

RÍMSKE STAROVEKÉ VEREJNÉ PRÁVO II., BYZANTSKÁ RÍŠA

Dejiny verejného práva – prednáška
JUDr. Ján Puchovský, PhD.

Principát (rané cisárstvo)

- **začiatok – 27 pred n. l.** – nástup cisára Octaviana Augusta na trón
- **koniec – 284 n. l.** – nástup Diocletiana na trón
- **forma vlády:** dvojvládie cisára (principa) a senátu
 - v skutočnosti senát skôr nástrojom principa než jeho protiváhou
 - zachovanie republikánskych orgánov
 - ťažisko politického významu na novovzniknutých cisárskych orgánoch, najmä na cisárovi (princeps)

Principát – periodizácia

- **Augustov principát (27 pred n. l. – 14 n. l.)** – konštituovanie principátu ako formy rímskeho štátu
- **vláda juliovsko-claudiovskej a flaviovskej dynastie (14 – 96)** – upevnenie principátu ako formy štátu
- **vláda adoptívnych cisárov (96 – 161)** – vrcholné obdobie – najväčší územný rozsah a hospodárska prosperita Rímskej ríše
- **vláda Marca Aurelia a Commoda (161 – 192)** – počiatky krízy
- **vláda severovskej dynastie (192 – 235)** – kríza dočasne potlačená, **udelenie rímskeho občianstva všetkým slobodným obyvateľom ríše** za cisára Caracallu (212)
- **obdobie vojenskej anarchie (235 – 284)** – vážna kríza ríše

Princeps

- hlava štátu
- volený senátom (spravidla na návrh predchodcu), niekedy dosadený vojskom
- Základ moci principa:
 - ***imperium proconsulare*** (prokonzulské impérium) - najvyššia vojenská moc v Ríme i provinciách bez časového obmedzenia
 - ***potestas tribunicia*** – právomoc plebejského tribúna

Princeps – prevzaté právomoci

- **od ľudových zhromaždení** časť zákonodarnej kompetencie a súdna kompetencia
- **od senátu** riadenie zahraničnej politiky, vojenské veci a záležitosti kultu, ako aj najvyšší dozor nad časťou provincií
- **od konzulov** najvyššie vojenské velenie
- **od cenzorov** celá *potestas censoria* vrátane právomoci zostavovať zoznam senátorov
- **od plebejských tribúnov** imunita aj *ius intercessionis*

Principát – ďalšie novovzniknuté orgány

- **Cisárska rada** (*consilium principis*) – pomáhala principovi pri výkone súdnictva + účasť na koncipovaní cisárskych nariadení
- **Praefectus praetorio** – pôvodne veliteľ cisárovej telesnej stráže, neskôr druhý muž v štáte po cisárovi so súdnou aj legislatívnou právomocou
- **Kancelária** – s niekoľkými špecializovanými oddeleniami (*scrinia*): - pre finančné záležitosti, - pre vybavovanie sťažností súkromných osôb adresovaných cisárovi atď.

Principát – bývalé republikánske orgány

- **Ľudové zhromaždenia** – počet, druhy a štruktúra nezmenené, odňatá väčšina právomocí.
- **Senát** – pod úplnou cisárovou kontrolou (zápis do zoznamu senátorov jedným z oprávnení cisára).
 - ťažisko činnosti senátu v oblasti zákonodarstva, súdnictva a voľby magistrátov
 - najvyšší dozor nad časťou provincií

Principát – bývalé republikánske orgány

- **Magistratúry** – stratili svoj politický význam pri zachovaní vonkajších znakov (insígnie a pocty).
 - **konzuli** – predsedali schôdzam senátu a boli tiež poverovaní niektorými osobitnými úlohami
 - **plebejskí tribúni** – podriadení principovi + nemali právo zasahovať do jeho rozhodnutí
 - **cenzori** – ich úrad zanikol

Dominát (neskoré cisárstvo)

- **začiatok** – 284 – nástup Diocletiana na trón
- **koniec:**
 - Západorímska ríša – 476
 - Východorímska ríša (Byzancia) – pokračovanie formy štátu z obdobia dominátu do 7. storočia
- **názov** – od panovníckeho titulu *dominus* (pán)

Dominát – významné medzníky

- **vláda cisára Diocletiana (284 – 305):**
 - reformy rímskej štátnej organizácie (začiatok dominátu)
 - prenasledovanie kresťanov (začiatok 4. storočia)
- **vláda cisára Constantina (Konštantína) I. (306 – 337):**
 - legalizácia kresťanstva – Milánsky edikt (313)
 - 330 – vyhlásenie druhého hlavného mesta Rímskej ríše – Constantinopolis (Konštantínopol)
- **vláda cisára Theodosia I. (379 – 395):**
 - vyhlásenie kresťanstva za rímske štátne náboženstvo (380)

Dominát – významné medzníky

- Po smrti Theodosia I. (**395**) **rozdelenie štátu na dve časti:**
 - **Západorímska ríša:** oficiálne hlavné mesto – Rím
 - **Východorímska ríša:** hlavné mesto – Konštantínopol
- **476 – zánik Západorímskej ríše** (Germánsky vojvodca v službách Ríma Odoaker zvrhol z trónu posledného západorímskeho cisára Romula Augusta.)

Dominát – forma vlády

- **absolutistická monarchia**
- odvodzovanie moci cisára už nie z vôle ľudu a senátu
ale **cisárska moc božského pôvodu**
- **podobné črty s orientálnymi despociami** (byrokratický centralizmus, veľmi silné postavenie panovníka, spočiatku aj jeho apoteóza – jej zánik s prechodom cisárov na kresťanstvo)
- Koniec súčasnej existencie orgánov z obdobia republiky a nových, cisárskych orgánov ako aspoň formálne rovnocenných – jednoznačná **dominancia cisárskych orgánov**

Dominát – ústredné štátne orgány

- **cisár** – absolutistický monarcha, do funkcie volený senátom na návrh jeho predchodcu
- **cisárska rada** – kompetencie obdobné ako za principátu
- **cisárski úradníci**
- **kancelária** – so 4 oddeleniami (*scrinia*); činnosť: vybavovanie žiadostí a posolstiev adresovaných cisárovi + správa cisárskeho archívu
- **bývalé republikánske orgány:**
 - viaceré zanikli a ostatné prišli o väčšinu bývalých právomocí
 - **senát** (najdôležitejšia kompetencia – voľba cisára)
 - **magistráti** (konzuli, kvestori, prétori)

Dominát – miestna správa

- **Správa hlavných miest** (Rím a Konštantínopol) – na čele správy každého z nich **praefectus urbi** (menovaný do funkcie cisárom) – podliehali mu všetci **mestskí úradníci**
- **Správa ostatného územia** – 4 úrovne jednotiek územno-správneho členenia:
 - 1) **prefektúry** na čele s *praefectom praetorio*.
 - 2) **diecézy** na čele s vikárom (*vicarius*)
 - 3) **provincie** so správcom s titulom rektor (*rector*)
 - 4) **obce** (*pagi, vici*)
- Vojenská správa bola od civilnej oddelená a mala samostatnú štruktúru

Byzancia – úvod

- **Byzancia/Byzantská ríša** – termín označujúci **štátny útvar**, kt. bol **priamym pokračovaním starovekého rímskeho štátu**
- Byzancia prešla **vývojom od starovekého** otrokárskeho štátu **k feudálnemu** spoločenskému zriadeniu (byzantská forma feudalizmu – špecifiká – silnejšia úloha ústrednej štátnej moci)
- termín Byzancia (od mesta Byzantion) – až od 16. storočia, **Byzantínci sa považovali za Rimanov** (*Roméi*) a svoj štát označovali termínom **Cisárstvo Rimanov** (*Vasilía Roméon*).

Byzancia – úvod

- **Základné charakteristické črty byzantskej civilizácie:**
 - 1) grécky jazyk a kultúra
 - 2) rímska štátna organizácia a právo
 - 3) kresťanské náboženstvo
- **Byzantská ríša – kresťanské rímske impérium**, zachovávajúce pre európsku civilizáciu kultúrne aj právne dedičstvo antiky + **národný štát stredovekého gréckeho etnika** (aj napriek jeho deklarovanej rímskej identite)

Byzancia – periodizácia dejín

- **obdobie neskoroantickej Východorímskej ríše/raná Byzancia (395 – 610)** – priame pokračovanie a dovŕšenie dejín neskoroantického rímskeho impéria; vrcholná etapa tohto obdobia – vláda cisára Iustiniana I. (527 – 565) – územný rozmach, kodifikácia rímskeho práva (*Corpus Iuris Civilis*)
- **obdobie formovania stredovekej Byzancie (610 – 717)** – významné vnútorné premeny v oblasti štátnej organizácie aj spoločenského zriadenia – v 7. storočí dovŕšenie premeny Byzancie zo starovekého na stredoveký, feudalizujúci sa štát
- **obdobie obrazoboreckej krízy (717 – 842)** – v cirkevnej sfére ikonoklazmus (obrazoborectvo); vo sfére práva vydanie právnej zbierky *Eklogí (Ekloga)* v roku 726

Byzancia – periodizácia dejín

- **vrcholné obdobie stredovekej Byzancie (842 – 1025)** – územný a mocenský rozmach, kultúrny rozkvet + významný rozvoj tvorby práva (nová kodifikácia byzantského práva)
- **obdobie vlády úradníckej aristokracie a úpadku štátu (1025 – 1081)** – prehĺbenie feudálnych vzťahov, dvorské intrigy, zanedbávanie obrany ríše, územné straty (turecké výboje)
- **obdobie vlády vojenskej aristokracie a nového vzostupu a úpadku Byzancie (1081 – 1204)** – vojenské posilnenie ríše, územné zisky, nové riziko – križiacke výpravy, 1204 – dobytie Konštantínopolu križiakmi

Byzancia – periodizácia dejín

- **obdobie latinského panstva a postupnej obnovy Byzancie (1204 – 1261) – územie Byzancie rozdelené medzi niekoľko nástupníckych štátov:**
 - 1) **štáty ovládané Západoeurópanmi** (Latinské cisárstvo so sídlom v Konštantínole, kniežatstvo Morea na Peloponéze a i.)
 - 2) **tri grécke štátne útvary**, nadväzujúce na byzant. dedičstvo: **Nikejské cisárstvo, Epirský despotát, Trapezuntské cisárstvo**
- **záverečné obdobie byzantských dejín (1261 – 1453) –**
1261 – oslobodenie Konštantínopolu od križiakov, vláda dynastie Paleologovcov, postupné zmenšovanie územia ríše,
29. mája 1453 – **dobytie Konštantínopolu Turkami**

Byzancia – ústredné štátne orgány

- **cisár** – považujúci sa za legitímneho nástupcu rímskych cisárov; od 7. storočia s gréckym titulom *vasilefs* (*basileus*)
 - cisárska moc považovaná za odvodenú od Boha
 - úrad cisára sa obsadzoval voľbou, ktorú uskutočňoval senát
 - **absolutistický monarcha**
 - prislúchala mu zákonodarná moc,
 - stál na čele sústavy orgánov výkonnej a súdnej moci
 - najvyšší veliteľ armády
 - ochranca štátneho kresťanského náboženstva so silným vplyvom na cirkevné záležitosti

Byzancia – ústredné štátne orgány

- **štátna rada** (konzistórium) – poradný orgán cisára
- **senát** (*sýnklitos*) – právomoci: voľba cisára, prerokúvanie návrhov zákonov a záležitostí zahraničnej politiky + vyšetrovanie dôležitejších trestnoprávných prípadov
- **sústava ústredných orgánov štátnej správy do 7. storočia** = pokračovanie rímskej ústrednej správy z obdobia dominátu
- **7. storočie – zmeny systému ústredných orgánov štátnej správy**: úradníci rozdelení na 60 kategórií, resp. hodností – **logothéti** – **viedli rezorty štátnej správy**: napr. logothét pre oblasť štátnych financií, vojenský logothét atď.; od 12. storočia na čele zboru logothétov **veľký logothét** (*mégas logothétis*).

Byzancia – miestna správa

- Organizácia miestnej správy **v prvých storočiach** byzantských dejín **nadväzovala na rímsku miestnu správu za dominátu.**
- **7. storočie – zmeny organizácie miestnej správy:** zriadenie osobitných územnosprávnych jednotiek s názvom **thémy**, ktorých správcovia s titulom *stratigós* (stratég) mali civilnú aj vojenskú moc; najprv niekoľko veľkých tém, neskôr ich rozdelenie na menšie + nové thémy – v 11. stor. cca 30 tém
- **Správa hlavného mesta** (Konštantínopol) – na čele správy **mestský prefekt** (*éparchos tís póleos*)
- **v menších mestách a obciach** viedli správu archonti
- **samospráva miest a obcí** (miestny výbor – *dímos* (= ľud))